

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-30>

УДК 373.3.015.31:172

Новик І.М., Рибитва І.А.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ЗМІСТОВО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПРАВИЛАМИ ПОВЕДІНКИ У ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

Анотація. У статті здійснено теоретико-практичний аналіз психологічних, педагогічних і методичних джерел з проблеми ознайомлення молодших школярів із правилами поведінки у громадських місцях. З'ясовано сутність і зміст поняття «правила поведінки у громадських місцях». Висвітлено змістово-методичні підходи щодо ознайомлення учнів молодшого шкільного віку з правилами поведінки у громадських місцях. Визначено те, що ігрові ситуації допомагають молодшим школярам засвоїти правила поведінки у громадських місцях. Охарактеризовано зміст, форми, методи та засоби ознайомлення молодших школярів із правилами поведінки у громадських місцях. Подано структуру і зміст авторського проекту «Подорож в країну хороших манер». Актуальність проекту полягає у тому, що для навчання дітей правила поведінки у громадських місцях у сучасних умовах освіти потрібні нові методи подання навчальної інформації. Ігрові методи навчання якнайкраще підходять для молодших школярів.

Ключові слова: змістово-методичний супровід, молодші школярі, правила поведінки, правила поведінки у громадських місцях.

Novyk Iryna, Rybitva Iryna

Borys Grinchenko Kyiv University

CONTENT AND METHODOLOGICAL FEATURES OF ACQUAINTANCE OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN WITH THE RULES OF CONDUCT IN THE PUBLIC PLACES

Summary. In the article, the theoretical and practical analysis of the psychological, pedagogical and methodological sources on the problem of acquainting the younger schoolchildren with the rules of conduct in the public places is provided. The essence and content of the concept “rules of conduct in the public places” are defined. The content and methodological approaches to acquainting pupils of the younger school age with the rules of conduct in the public places are established. In the primary school, the children must be taught to perform the rules of conduct in school, on the street, and in public places. The teacher must form such unity of knowledge, skills and habits which would contribute to the acquisition of the steady behavior, and formation of the certain features in an individual. It is important to involve the younger schoolchildren to the activity, which is a part of child's everyday life and is executed systematically. Play situations suit mostly for the work on formation of the children's culture of behavior in the public places. The content, forms, methods and means of acquainting the younger schoolchildren with the rules of conduct in the public places were characterized. The structure and content of the author's project “Travelling to the country of good manners” were represented. The relevance of the project is that teaching children the rules of conduct in public places in modern conditions of education requires new methods of presenting educational information. The play methods of education suit the best for the younger schoolchildren. The project will help to expand children's vocabulary through the use of the new important words and stable expressions; the children will consolidate all necessary cultural rules and norms of conduct and master the good manners, tact and tolerance; children will learn to use their knowledge, skills and habits in the real life situations, and show their kindness, care, respect for peers and adults; children will acquire the abilities to analyze own and other people's negative behavior. Play tasks help to reduce the aggressive behavior in the children, and increase the consciousness control of the negative emotions during different situations; children will learn the habits of behavior in the theater, store and other public places and transport.

Keywords: content and methodical support, junior schoolchildren, rules of conduct, rules of conduct in public places.

Постановка проблеми. Молодший шкільний вік особливо сприятливий для формування основ культури поведінки. **Актуальність проблеми** засвідчується також державними документами про освіту (Закон України «Про освіту» (із змінами 2019), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020), Концепція національного виховання (2009), Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі (із змінами 2015), які зосереджують освітній процес на формуванні особистості людини на основі гуманізму і толерантності, а також підтверджують важливість всебічного розвитку особистості як найвищої цінності суспільства.

На сьогодні актуалізується проблема негативних поведінкових проявів школярів, особливо

у школярів із неблагополучних та неповних сімей. Тому пошук найкращих способів гуманізації освіти для ефективного формування культури поведінки підростаючого покоління є одним із головних завдань педагогічної науки та практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ознайомлення молодших школярів із правилами поведінки у громадських місцях завжди була надзвичайно актуальною. Вагомі наукові здобутки у цій сфері належать таким вітчизняним дослідникам: М. Більдіній, Є. Бондаревській, Н. Волковій, Н. Мойсеюк, К. Слесик, О. Франковській, П. Щербаню та іншими авторам.

Виховання культури поведінки, на думку Є. Бондаревської, є «важливою соціальною, педагогічною та психологічною проблемою, успішне вирішення якої залежить від розвитку у підростаючого поко-

ліття високих моральних якостей, глибокого інтелекту та справжнього духовного багатства» [2, с. 20].

Педагог А. Желан зазначає, що культура поведінки у громадських місцях «тісно пов'язана із внутрішньою культурою людини, вимогами естетики, із загальноприйнятими тенденціями та звичаями. Внутрішня культура багато в чому визначає зовнішню поведінку людини, але зовнішня сторона поведінки впливає на внутрішню культуру – робить людину стійкою, внутрішньо зібраною, здатною контролювати себе» [5, с. 22].

Педагог К. Слесик вважає, що правила поведінки необхідні вивчати протягом усього життя. «Виходячи з уже набутої культурної поведінки дітей (виявляти ввічливість, увагу та симпатію до однолітків та дорослих, основні навички надання допомоги, доброзичливі форми спілкування), потрібно навчити розуміти зміст та значення певних правил етичної поведінки людини та розуміють їх у формі школяра» [8, с. 5].

Аналіз психологічних, педагогічних і методичних досліджень дає змогу зробити висновок, що обрана проблема хоча й знайшла часткове відображення у низці робіт, однак подальшого вивчення та вдосконалення потребує питання щодо здійснення змістово-методичного супроводу ознайомлення молодших школярів із правилами поведінки у громадських місцях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Першочергове місце в системі роботи з виховання культури поведінки в громадських місцях займає розвиток у молодших школярів навичок та звичок культури спілкування з людьми, поведінки на вулиці та в громадських місцях. При цьому, педагогу необхідно зосередити увагу на виховуванні культури мовлення в учнів, прищеплювати способи належної поведінки за столом, у кіно та театрі, на вулиці, у транспорті. Зазначимо, що ігрові й інноваційні форми і методи навчання відіграють значну роль у оволодінні молодшими школярами основ правил культури поведінки.

Зважаючи на те, що більшість наукових публікацій присвячено розкриттю сутності процесу виховання етикету у молодших школярів. У недостатній мірі висвітлено питання щодо ознайомлення молодших школярів з правилами поведінки саме у громадських місцях.

Таким чином, **мета статті** полягає у розкритті особливостей здійснення змістово-методичного супроводу ознайомлення молодших школярів з правилами поведінки у громадських місцях.

Виклад основного матеріалу. Період навчання учнів у початковій школі забезпечує здобуття та усвідомлення значного обсягу знань про основні правила культурної поведінки загалом, і у громадських місцях зокрема. Існує чимало специфічних правил поведінки, однак достатньо важко ознайомити учнів з ними усіма, та й навряд чи потрібно. Проте, завжди може виникнути непередбачувана ситуація у повсякденному житті, в якій діти опиняються вперше. Вважаємо, надзвичайно важливим завданням навчити учнів не лише дотримань правил поведінки, а й розвиток умінь і навичок гідно себе поводити задля знаходження правильного способу та шляхів вирішення ситуації, що склалася у новому середовищі на основі вже відомих правил.

Ми даємо авторське визначення поняття. Так, правила поведінки у громадських місцях – це правила належної поведінки людини на вулиці, в магазині або на зупинці транспорту.

До переліку правил, яких необхідно дотримуватись у громадських місцях можемо віднести:

- на вулиці та в громадських місцях необхідно говорити тихо, не кричати, не шуміти, не заважати іншим людям, якщо для цього немає поважних причин;

- проявляйте ввічливість до дорослих, допомагайте маленьким. Будьте уважні до людей з обмеженими можливостями;

- дотримуйтеся чистоти в громадських місцях – не засмічуйте, не плюйте, не псуєте рослини;

- не робіть необдуманих вчинків: не ображайте інших, не забирайте чужі речі, не знущайтеся над тваринами тощо.

Працюючи з дітьми, їх треба навчити виконувати правила поведінки у найпоширеніших ситуаціях, з якими вони можуть зустрітись у школі, на вулиці, у громадських місцях, тощо. У цьому випадку «конкретні правила обов'язково повторяться. Це необхідно, щоб дитина навчилася дотримуватись одного і того ж правила в різних умовах» [1, с. 250].

Задля ефективного результату й закріплення знань учнів щодо правил поведінки у громадських місцях освітню діяльність можна розділити на три етапи: підготовка до заняття, проведення заняття та щоденна робота.

Для навчання дітей правилам поведінки у громадських місцях у сучасних умовах освіти потрібні нові методи подання навчальної інформації. Розроблений нами освітній проект направлений на те, щоб дати дітям уявлення про етикет і сформувати навички культурної поведінки дітей в громадських місцях.

Ігрові методи навчання якнайкраще підходять для молодших школярів. Тому ці методи стали головними у проекті. У системі роботи вчителя також важливо пояснити дітям етичні норми, пов'язані з правилами культурної поведінки. Нами використано такі методи пояснення: розповідь вчителя, етична бесіда, обговорення фактів шкільного життя, бесіда за прочитаним оповіданням.

Форми реалізації проекту: 1) освітня діяльність; 2) бесіди; 3) спостереження; 4) дозвільна діяльність; 5) театралізована діяльність; 6) сюжетно-рольові ігри.

Мета проекту «Подорож в країну хороших манер»: розвиток соціальних навичок ефективної взаємодії, навичок культурної поведінки дітей у громадських місцях (табл. 1).

До початку роботи з проектом з дітьми проводилися стандартні виховні заходи, на яких учитель розповідав дітям, як правильно себе поводити у громадських місцях. Більшість занять зводилася до вивчення правил безпеки, але у такій формі діти погано запам'ятовували їх, не розуміли, коли їх варто застосовувати.

З дидактичною метою нами було проведено такі ігри: «Розмова по телефону», «Правила поведінки в громадському транспорті», «Як поводитися в гостях», «Як поводитися в театрі». З дітьми проводиться робота з розвитку словесної творчості: читання казок «Казка про вовченя, який в автобусі їв морозиво», «Казка про ввічливі слова», складання оповідань «Як я ходив в театр».

**Робочий план з реалізації проекту «Подорож в країну хороших манер»
в період з жовтня по березень**

№	Зміст роботи	Термін	Відповідальний
Підготовчий етап			
1.	Підбір і вивчення методичної літератури, накопичення інформації для проекту «Подорож в країну хороших манер».	Вересень-жовтень	Вчитель
2.	Створення умов для організації проектної діяльності з формування навичок культурної поведінки дітей у громадських місцях.	Впродовж роботи над проектом	Вчитель
3.	Створення «скарбнички» етичних завдань по мовному, гостьовому, столовому етикету, а також етикету в громадських місцях (школа, театр, бібліотека, громадський транспорт, парк тощо).	Впродовж роботи над проектом	Вчитель
4.	Виготовлення та систематизація дидактичного матеріалу.	Листопад-лютий	Вчитель
5.	Оформлення книжкового куточка «У кіно з феєю Ввічливості».	Листопад	Вчитель
6.	Підбір фотоматеріалів і ілюстрацій на закріплення правил поведінки у різних ситуаціях.	Листопад-грудень	Вчитель
Формувальний етап			
1.	Освітня діяльність з дітьми з теми проекту: – «Розмова по телефону» – «Правила поведінки в громадському транспорті» – «Як поводитися в гостях» – «Як поводитися в театрі» Розвиток словесної творчості: – читання казок: «Казка про вовченя, який в автобусі їв морозиво», «Казка про ввічливі слова» та ін. – складання оповідань «Як я ходив в театр». Розігрування ситуацій щодо застосування дітьми практичних навичок з закріплення правил поведінки дітей у громадських місцях.	Листопад-березень Впродовж роботи над проектом Впродовж роботи над проектом	Вчитель
2.	Розгляд картини в книгах, ілюстрацій, фотографій з мовного, гостьового, етикету в громадських місцях з подальшим обговоренням.	Впродовж роботи над проектом	Вчитель
3.	Проведення гри «Чарівні слова»	Листопад	Вчитель
4.	Проведення гри «Подорож в країну хороших манер»	Грудень	Вчитель
5.	Проведення ігор з дітьми: словесних, творчих, пальчикових, рухливих і ін. («Ввічливий годинничок», «Будь уважний», «Ввічливо-неввічливо», «Хто більше назве ввічливих слів» тощо).	Впродовж роботи над проектом	Вчитель
6.	Проведення гри «До друга в гості»	Впродовж роботи над проектом	Вчитель
7.	Проведення ігор про екскурсії в бібліотеку, кінозал, магазин	Лютий-березень	Вчитель
8.	Проведення ігор про поїздки на автобусі	Лютий-березень	Вчитель
9.	Розбір і розігрування життєвих ситуацій з використанням хороших манер: розмова по телефону, звернення з проханням і подяка, вручення подарунка, привітання, запрошення гостей до столу та ін.	Впродовж роботи над проектом	Вчитель

З дітьми відбувалася практика зі створення ситуацій щодо застосування дітьми практичних навичок з етикету, розгляд картинок в книгах, ілюстрацій, фотографій з мовного, гостьового, столового етикету, етикету в громадських місцях.

Розроблені та проведені дидактичні ігри мають різний рівень складності та час проведення (наприклад, гра «До друга в гості» може зайняти цілу виховну годину та проводитися так часто, як у когось із класу День народження). Поширеним є створення ситуацій щодо застосування дітьми практичних навичок з етикету.

Висновки і пропозиції. Отже, запропонований проект важливий тим, що для навчання дітей правил поведінки у громадських місцях у сучасних умовах освіти потрібні нові методи подання навчальної інформації. А ігрові методи навчання, які запропоновані у проекті є ефективними і якнайкраще підходять для молодших школярів. Система дидактичних ігор сприятиме засвоєнню правил поведінки у ненав'язливій формі, а ситуації, наближені до реального життя, допоможуть дітям краще орієнтуватися під час використання правил поведінки у громадських місцях.

Список літератури:

1. Більдіна М.О. Структура та зміст поняття культури поведінки молодших школярів. *Вісник ХДАК*. 2014. № 42. С. 249–257.
2. Бондаревська Є.В. Сенс і стратегія особистісно-орієнтованого виховання. *Педагогіка*. 2001. № 1. С. 17–24.
3. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / [П.Р. Ігнатенко, В.Л. Поплужний, Н.І. Косарева, Л.В. Крицька]. Київ : ІЗМН, 2013. 252 с.
4. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 576 с.
5. Желан А.В. Формування культури поведінки дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 1.45. С. 20–24.
6. Мирошкінова Н. Культура поведінки – перший крок до інтелігентності. *Початкова школа*. 2016. № 3. С. 42–44.
7. Персіанська Е. Культура поведінки на уроках. *Рідна школа*. 2007. № 7. С. 23–25.
8. Слесик К.М. Формування вмінь спілкування молодших школярів у позакласній навчально-виховній роботі : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.09 «Теорія навчання». Київ : Видавничий центр «Академія», 2003. 20 с.
9. Франковська О. Ігрова педагогіка. Технологічний аспект. *Відкритий урок*. 2005. № 21–22. С. 53–59.
10. Щербань П. Дидактичні ігри у навчально-виховному процесі. *Початкова школа*. 1997. № 9. С. 18–21.

References:

1. Bildina, M.O. (2014). Struktura ta zmist poniattia kultury povedinky molodshykh shkoliariv. [The structure and content of the concept of culture of behavior of primary school children. *Bulletin of the KhDAK*]. *Visnyk KhDA*, no. 42, pp. 249–257.
2. Bondarevska, Ye.V. (2001). Sens i stratehiia osobystisno-orientovanoho vykhovannia. [The meaning and strategy of personality-oriented education. *Pedagogy*]. *Pedahohika*, no. 1, pp. 17–24.
3. Vykhovannia hromadianyna psykhologo-pedahohichni i narodoznavchiy aspekty navch. metod. posib. (2013) / [P.R. Ihnatenko, V.L. Popluzhnyi, N.I. Kosarieva, L.V. Krytska]. [Education of the citizen: psychological-pedagogical and ethnographic aspects: teaching method. way]. Kyiv: IZMN, 252 p.
4. Volkova, N.P. (2002). Pedahohika posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. [Pedagogy: a guide for students of higher educational institutions]. Kyiv: Vydavnychiy Tsentri «Akademii», 576 p.
5. Zhelan, A.V. (2014). Formuvannia kultury povedinky ditei doshkilnoho viku. *Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho derzhavnogo universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni Nauky* [Formation of a culture of behavior of preschool children. *Scientific Bulletin of Nikolaev State University named after V.O. Sukhomlinsky. Ser.: Pedagogical sciences*], vol. 1.45, pp. 20–24.
6. Myroshkinova, N. (2016). Kultura povedinky – pershyi krok do intelihentnosti. *Pochatkova Shkola* [Culture of behavior – the first step to intelligence. *Elementary School*], no. 3, pp. 42–44.
7. Persianska, E. (2007). Kultura povedinky na urokakh. *Ridna Shkola* [Culture of behavior in the classroom. *Native school*], no 7, pp. 23–25.
8. Slesyk, K.M. (2003). Formuvannia vmin spilkuvannia molodshykh shkoliariv u pozaklasniy navchal'no-vykhovniy roboti: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.09 «Teoriya navchannya» [Formation of communication skills of junior schoolchildren in extracurricular educational work: author's ref. dis. cand. ped. sciences: 13.00.09 "Theory of training"]. Kyiv: Vydavnychiy Tsentri «Akademii», 20 p.
9. Frankovska, O. (2005). Ihrova pedahohika. Tekhnolohichnyy aspekt. *Vidkrytyy urok* [Game pedagogy. *Technological aspect. Open lesson*], no. 21–22, pp. 53–59.
10. Shcherban, P. (1997). Dydaktychni ihry u navchal'no-vykhovnomu protsesi. *Pochatkova shkola* [Didactic games in the educational process. *Elementary School*], no. 9, pp. 18–21.